

УДК 746.3:378.042

Надія Кузан, кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри декоративно-ужиткового мистецтва та основ дизайну

Діана Дебич, магістр кафедри декоративно-ужиткового мистецтва та основ дизайну

*Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка*

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ВИШИВКИ

У статті розглянуті проблеми формування творчих здібностей молоді засобами народної вишивки, зокрема використання ідеальних засобів навчання.

Ключові слова: *творчі здібності, ідеальні засоби навчання, вишивка, орнамент, мистецькі твори.*

Постановка проблеми. Сьогодні пріоритетом державної політики у розвитку української освіти є заміна авторитарно-дисциплінарної моделі навчання на особистісно орієнтовану, що передбачено Національною доктриною розвитку освіти України у ХХ столітті. Її сутнісними ознаками є навчання і виховання особистості з максимальною індивідуалізацією, створення сприятливих умов для розвитку творчих здібностей молоді. Найважливішою метою сучасної освіти є розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору і збагачення на цій основі інтелектуального, творчого та культурного потенціалу народу. Вміння творчо виконувати завдання сьогодні вже є соціальною цінністю, оскільки допомагає людині виконувати суспільні і професійні функції. Слід зазначити, що така ситуація, з огляду на актуальні завдання державотворення в незалежній Україні, сьогодні має особливе значення, саме тому вона потребує детального розгляду головних складників і чинників, що містяться в ній.

Аналіз публікацій і досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми показує, що приділяється увага багатьом аспектам проблем професійної підготовки майбутнього вчителя, зокрема таким як підготовка студентів педагогічного вузу до професійної діяльності (О. Абдуліна, В. Бондар, М. Шкіль, Т. Саєнко та ін.). Проблеми формування творчих здібностей особистості, національного, естетичного виховання засобами народного мистецтва, підготовки відповідних спеціалістів у вищих педагогічних закладах освіти

інтенсивно розробляють І. Андрощук, С. Батишев, Г. Волков, Ю. Коломієць, Л. Оршанський, С. Павх, В. Радкевич, Л. Савка, Б. Тимків, І. Хом'юк. Незважаючи на всебічний інтерес науковців до проблеми творчого розвитку молоді, її не можна вважати вирішеною остаточно і вичерпно, як на теоретичному, так і на практичному рівнях.

Мета статті – розкрити педагогічні умови формування творчих здібностей студентів засобами народної вишивки.

Виклад основного матеріалу. Національне виховання передбачає залучення громадян до глибинних пластів своєї культури й духовності, шанобливе ставлення до національних святинь, народного мистецтва. І вища освіта повинна продовжувати утверджувати українську національну ідею, основа якої – всезагальне визнання цінності власної держави, її історії, народного мистецтва. У зв'язку з цим викладачі повинні сприяти творчому розвитку студентів, які б уміли використати здобуті знання для відображення побаченого у виробках.

Від природи людина сповнена бажанням творити. Творчі здібності розвиваються протягом усього життя особистості завдяки засвоєнню нею суспільно-історичного досвіду. Особливо інтенсивно розвиток відбувається у шкільні роки з подальшим розвитком під час навчання у ВНЗ. У питанні розвитку творчих здібностей студентів виходимо з відомих психолого-педагогічних положень про те, що здібності особистості проявляються і формуються в діяльності; особистість може набувати навичок дослідника і в умовах навчальної діяльності у ВНЗ навіть тоді, коли результати її діяльності не мають суспільного значення у вигляді готового продукту. Основним є ріст творчого потенціалу студентів, розвиток і зміцнення їхніх пізнавальних інтересів.

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ВИШИВКИ

Творча праця можлива лише тоді, коли людина ставиться до роботи з любов'ю, коли вона свідомо бачить у ній радість. Завдання викладача полягає не тільки у вихованні любові до праці, а й у формуванні творчого ставлення до неї. Студенти мають захотіти власноруч зробити щось особливе, творче, головне не заважати творити. Викладач повинен тільки допомагати, спрямовувати, розвивати, націлювати. З цією метою до занять потрібно підходити творчо, використовуючи у своїй роботі нетрадиційні форми навчання.

В умовах інтенсивного зростання нової інформації, розширення можливостей молоді у її засвоєнні з різноманітних джерел постає завдання удосконалення педагогічних технологій, поліпшення навчально-виховного процесу. У всі часи визнавалось, що на рівень навчально-виховної роботи суттєво впливають різноманітні засоби та принципи навчання. Їх ефективне, дидактично обґрунтоване використання – неодмінна умова правильної організації навчально-виховного процесу з кожної навчальної дисципліни. Засіб навчання – це матеріальний або ідеальний об'єкт, який “розміщено” між викладачем та студентом і використовується для засвоєння знань, нормування досвіду пізнавальної та практичної діяльності. Засіб навчання суттєво впливає на якість знань студентів, їх розумовий розвиток та професійне становлення [1].

При виборі форм і методів роботи особливо увагу необхідно звертати на застосування матеріальних та ідеальних засобів навчання, що активізують самого студента. До матеріальних засобів навчання належать: підручники і навчальні посібники, засоби наочності, навчально-технічні засоби, навчально-лабораторне обладнання, матеріально-технічні умови навчання.

Ідеальні засоби навчання – це такі раніше засвоєнні знання і вміння, які використовують для засвоєння нових знань. Л.С. Виготський виділяв такі засоби навчання як: мова, письмо, умовні позначення, креслення, діаграми, витвори мистецтв [1]. У загальному випадку ідеальний засіб – це засіб засвоєння культурної спадщини, нових культурних цінностей. Таким засобом є народне мистецтво, зокрема народна вишивка.

Вишивка – це феномен українських духовності і культури, вона потужно працює на нашу національно-державницьку ідею, утверджує нас як своєрідних у колі народів світу. Її можна назвати цілою скарбницею духовної культури, що притаманними їй специфічними способами відображає його національний характер. Вишивка,

як і інші галузі традиційної культури українців, давно вже стала об'єктом досліджень різних фахівців. Спочатку з'явилися роботи етнографічного плану, потім мистецтвознавчого характеру, і сьогодні, в умовах державотворення, прийшла пора педагогічного дослідження. В умовах розбудови української держави помітно зросла увага дослідників до питання ролі й місця художніх традицій у вихованні, зокрема формуванні творчих здібностей молоді. Вивчення вишивки передбачає трактування її як синтетичного явища традиційно-побутової культури, оскільки завдяки своїй символічній навантаженості вишита річ може виконувати функції, властиві духовній культурі. Основна ознака вишивки – орнамент, узор – пов'язана з призначенням, конструкцією тих побутових речей, що нею прикрашені. Закодована у знаково-символічних графемах міфологічна картина світу наших предків, відтворювана упродовж віків щораз іншими матеріалами і техніками, збереглася до наших днів в орнаментальній системі вишивки традиційного одягу та ужиткової тканини [2].

Вивчення української народної вишивки розпочинається на занятті, де викладач ознайомлює студентів з місцем народної вишивки у житті людини, з історією розвитку, регіональними та локальними особливостями української народної вишивки. Засвоєна студентами інформація є “початковим арсеналом” засобів навчання. З неї студент “черпає” способи мислення і розуміння.

Викладач демонструє творчі роботи виконанні випускниками, розкриваючи їхню художню цінність як мистецьких виробів, робить наголос на тому, що всі присутні повинні намагатися досягти не нижчого рівня, це сприяє створенню позитивної мотивації студентів уже з перших днів навчання. Продемонстровані вишиті рушники, сорочки, серветки вражають уявлення людини. Краса побаченого захоплює їх, зацікавлює, викликає в них бажання своїми руками виготовити щось подібне, спонукає до творчості. Виховне значення вишитих творів визначається тим, що вони оптимізують зв'язок людини з предметним середовищем, яке впливає на характер, звички, смаки людини. При цьому важливо, що дія предметного середовища є довготривалою і проходить на рівні свідомості та неусвідомленого.

У процесі вивчення народної вишивки у студентів відбувається становлення семіотичної функції мови: вміння користуватися системами символів і знаків, утворювати значущі форми висловлення, розділяти і класифікувати їх значення. Одна з властивостей знаку – приписане

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ВИШИВКИ

йому значення, яке може бути або довільним, або історично виробленим. Орнамент, символіка народної вишивки надзвичайно багаті і тісно пов'язані з національними звичаями, обрядами, ритуалами й святами. Створюючи візерунки для вишивання, люди користувалися умовними знаками-символами, де кожна лінія чи фігура мала певне значення. Люди вірили в магічну силу орнаменту і кольору, тому розміщений чи то на сорочці, чи то на рушнику орнамент ставав оберегом. Вишивали уставки – поли плічка на сорочці, щоб надати сили вправності руці. Розміщували вишивку на грудях, щоб захистити серце, карму.

Орнамент – це своєрідна візитка конкретного населеного пункту, за видом орнаменту, його розміщенням на виробі можна дізнатись усе про його власника: скільки йому років, чим займається, чи одружений і скільки має дітей. Крім цього вважалося, що орнамент і колір мають магічну силу, та повинні захищати здоров'я людини.

Тема орнаментики, символіки народної вишивки є дуже цікавою для студентів. Після ознайомлення з нею вони не пропускають нагоди вкласти глибокий символічний зміст у композиційні розробки вишивок. Семантичний підхід у вивченні народного декоративно-ужиткового мистецтва дозволяє студентам глибше розкрити зміст, закладений у конкретну форму чи декор, де за зовнішньою ясністю зображення мотиву, символу чи знака заховані ідеї, вірування, естетичні смаки. Декодування знаково-символічної системи, знання композиційно-структурної мови і оперування нею у творчій практиці сприяє формуванню декоративно-образного мислення студентів.

З точки зору декоративно-ужиткового мистецтва, значення кольору нерозривно пов'язане з культурною традицією, що сформувалася та існує протягом багатьох століть. Колір – знак що характеризує певні поняття як пізнавального, так і емоційно-виражального плану. Таким чином, колір у творах декоративно-ужиткового мистецтва може виконувати комунікативну (поділ, акцентування, об'єднання та інша організація візуальної інформації), пізнавальну (кольорові символи й знаки, кодування) і найважливішу виражальну, функції. Саме остання активно впливає на художню образність створених студентами декоративно-ужиткових виробів, викликаючи у них відповідні емоції та естетичні почуття.

Опрацьовуючи зразки вишивок, студенти вчать читати в орнаментальних текстах події

суспільного життя. Дослідивши їх смислове значення, вони самостійно складатимуть такі композиції, виготовлятимуть такі вироби, які стануть оберегом в їх домі і зашифрованим посланням наступним поколінням.

У процесі виготовлення творів вишивального мистецтва у студентів формуються певні якості, а саме: емоційно-естетичне сприймання народної творчості, уміння аналізувати, порівнювати, відчувати мистецтво народної вишивки, емоційно-образне мислення, яке лежить в основі художньої творчості; багата уява, фантазія; здібність відчувати і розуміти мову та призначення народного мистецтва.

Результатом творчої діяльності на заняттях з української народної вишивки є виготовлення конкретного декоративно-ужиткового виробу, оздобленого ручними швами в народних традиціях, який оцінюється за його орнаментальністю, побудовою композиції, художнім оформленням, технікою роботи. Кінцеві роботи свідчать про те, що студенти володіють композиційними засобами і здатні передавати естетичне сприйняття навколишнього світу та процесів, які в ньому відбуваються, у художніх формах. Метою творчої роботи є розвиток художніх здібностей учнів, а кінцевим результатом – реалізація творчого задуму.

Подальше глибоке спілкування зі світом прекрасного активізує емоційний стан студентів, викликає до життя творчу уяву, стимулює фантазію, виявляє художнє відчуття, формує елементи образного мислення. Накопичений емоційний досвід пробуджує, відкриває студента як художника, веде до вдосконалення творчих здібностей.

Мистецькі твори мобілізують усі виховні ресурси особистості і викликають у неї духовний резонанс, який впливає на культурно-творчу діяльність людини. Цінність української народної вишивки, визначається багатством художніх засобів, за допомогою яких утілюються певні ідеї як відображення життя народу. В цілому ж, саме у співвідношенні взаємодії вишивального мистецтва з життям і виявляється його цінність як могутнього засобу освоєння і перебудови світу. Українська вишивка розвиває в людині здатність проявити себе в різних сферах життєдіяльності, бо виконує функцію гармонізації розуму і почуття.

Висновки. Проблема формування творчих здібностей студентів тісно пов'язана з використанням різноманітних форм, методів і засобів навчання. Розвивати творчі здібності в майбутніх фахівців можна досить продуктивно, використовуючи художні традиції не лише народної

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ УЧНІВ ПЕТРИКІВСЬКОМУ ДЕКОРАТИВНОМУ РОЗПИСУ У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ

вишивки, а й будь якого виду декоративно-ужиткового мистецтва. Перспективним напрямком подальших наукових розвідок є формування творчих здібностей майбутніх педагогів під час вивчення дисциплін професійно-практичного спрямування.

1. Зайченко І.В. Педагогіка. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. – Чернівці, 2003. – 528 с.

2. Захарчук-Чугай Р.В. Українська народна вишивка: Західні області УРСР. – К., 1988. – 190 с.

3. Кичук Н.В. Формування творчої особистості вчителя. – Либідь, 1991. – 96 с.

4. Кулинич-Стахурська О. Мистецтво української вишивки. Техніка і технологія. – Львів: Місіонер, 1996. – 160 с.

5. Рибалка В.В. Психологія розвитку творчої особистості: Навчальний посібник. – К.: ІЗМН, 1995. – 236 с.

Стаття надійшла до редакції 02.10.2008.

УДК 745.52:374

Ольга Гервас, кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри художньої та технічної творчості
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ УЧНІВ ПЕТРИКІВСЬКОМУ ДЕКОРАТИВНОМУ РОЗПИСУ У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ

Яскравою сторінкою увійшов декоративний розпис в історію культури українського народу. Звернення до народного мистецтва завоювало стійке місце в роботі сучасного педагога з дітьми. В той же час відбуваються зміни у ставленні до політехнічної освіти, мало звертається увага на проектно-художню освіту, не багато часу відводиться на заняттях з трудового навчання, вивченню учнями народних ремесел та промислів. Можливий варіант вирішення цього питання – це введення у процес трудової підготовки учнів роботу гуртків з вивчення традиційних українських видів декоративно-ужиткового мистецтва.

Ключові слова: петриківський декоративний розпис, творча трудова діяльність, модель педагогічного проектування вчителя.

Відомий вид народного декоративного-ужиткового мистецтва – петриківський декоративний розпис, відомий барвистістю і традиційною стилістикою орнаментики, бере початок свого розвитку від мистецтва з настінного малювання, поширеного з давніх часів у селах України, особливо на Дніпропетровщині, Поділлі, Буковині.

Заняття розписом неодмінно відкривають для багатьох дітей нові шляхи пізнання народної творчості, збагачують їх внутрішній світ, дозволяють із користю провести вільний час, сприяють розвитку в учнів здатності до просторово-композиційної діяльності і художньо-образного мислення, формують знання з декоративного оздоблення виробів різного призначення.

В останні роки заняття декоративно-прикладним мистецтвом стали дуже популярними. Вироби, зроблені руками дітей, можуть слугувати прикрасами шкільних інтер'єрів, так як мають естетичну цінність. Знання українських культурних традицій розпису житла, оздоблення виробів

різноманітними видами декоративного розпису, знайомство з видатними майстрами розпису, зокрема Петриківки, дозволять учням краще зрозуміти культуру власного народу, надихають на творчість, викликають бажання творити прекрасне, робити свій внесок у розвиток народного мистецтва.

На сучасному етапі у галузі освіти здійснюється перегляд цінностей з позиції підготовки молоді до трудової діяльності в умовах становлення і розвитку незалежної демократичної держави, з метою формування національної свідомості. В той же час, відбуваються зміни у ставленні до політехнічної освіти, мало звертається уваги на проектно-художню освіту, не багато часу відводиться на заняттях з трудового навчання вивченню учнями народних ремесел та промислів.

Постановка проблеми. Можливий варіант вирішення питання навчання школярів петриківському декоративному розпису – це